

TEORIE ZMIANY

na przykładzie włoskiej polityki wschodniej

IWONA KRZYŻANOWSKA-SKOWRONEK

Teorie zmiany na przykładzie włoskiej polityki wschodniej

SOCIETAS

seria pod redakcją
BOGDANA SZLACHTY

82

Iwona Krzyżanowska-Skowronek

Teorie zmiany na przykładzie włoskiej polityki wschodniej

Kraków

© Copyright by Iwona Krzyżanowska-Skowronek, 2015

Recenzent:
dr hab. Zbigniew Rudnicki, prof. UP

Opracowanie redakcyjne:
Ewa Popielarz

Projekt okładki:
Oskar Ostafin

Książka dofinansowana
przez Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego

ISBN 978-83-7638-547-1 (wersja papierowa)
ISBN 978-83-7638-641-6 (e-book)
<https://doi.org/10.12797/9788376386416>

KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431 27 43, 12 421 13 87
e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:
www.akademicka.pl

Spis treści

Wprowadzenie	7
Rozdział pierwszy. Kategoria zmiany w teoriach stosunków międzynarodowych.....	11
1.1 Realizm – główne koncepcje	14
1.1.1 Teorie cykliczne i wzory zmian hegemonicznych	20
1.2 Behawioryzm i nowe podejście w badaniu zmian	25
1.2.1 Teorie Systemowe Mortona Kaplana	26
1.2.2. Teorie Jamesa Rosenaua	28
1.3 Liberalne podejście do kategorii zmiany	30
1.3.1 Liberalizm instytucjonalny	33
1.4 Postmodernistyczne ujęcie zmiany	36
1.5 Koncepcje konstruktywistyczne	39
Podsumowanie	43
Rozdział drugi. Uwarunkowania i ewolucja polityki zagranicznej Włoch.....	45
2.1 Uwarunkowania historyczne i geopolityczne	45
2.2 Uwarunkowania polityczne, ekonomiczne i społeczne.....	53
2.2.1 Uwarunkowania polityczno-ustrojowe	53
2.2.2 Uwarunkowania ekonomiczne.....	59
2.2.3 Problemy społeczno-ekonomiczne	62
2.3 Pozapaństwowe kręgi wpływu politycznego	66
2.3.1 Kościół katolicki	66
2.3.2 Organizacje mafijne	68
2.4. Główne obszary zainteresowania polityki zagranicznej włos	70
2.4.1 Zaangażowanie włos w procesach integracji europejskiej	71
2.4.2 Ewolucja polityki atlantyckiej.....	77
2.4.3 Polityka regionalna Włoch – Bałkany i obszar Morza Śródziemnego	81
Podsumowanie	92
Rozdział trzeci. Ewolucja polityki wschodniej Włoch	95
3.1 Historia stosunków z Europą Środkowo-Wschodnią.....	95
3.2 Historyczne relacje włosko-rosyjskie	100
3.3 Wpływ przemian politycznych w Europie Wschodniej na włoską <i>ostpolitik</i>	
lat 90.	105
3.3.1 Odnowa kontaktów politycznych z Rosją.....	107
3.3.2 „Plan działania” i lata uprzywilejowanych stosunków politycznych	
z Rosją	120

3.3.3 Włochy wobec rozszerzenia Unii Europejskiej i NATO o kraje Europy Środkowo-Wschodniej	133
3.3.4 Współpraca regionalna – inicjatywa środkowoeuropejska	138
3.4 Współpraca ekonomiczna Włoch z Europą Środkowo-Wschodnią i Rosją	142
3.4.1 Instytucje wspierające współpracę gospodarczą	142
3.4.2 Włoskie inwestycje kapitałowe	147
3.4.3 Zaangażowanie inwestycyjne Włoch w Rosji	152
3.4.4 Wymiana handlowa	159
Podsumowanie	169
Rozdział czwarty. Analiza zmian polityki wschodniej Włoch według głównych koncepcji teoretycznych	
4.1 Realistyczne koncepcje wyjaśnienia zmian we włoskiej polityce wschodniej	174
Podsumowanie analizy realistycznej	180
4.2 Liberalne analizy zmian we włoskiej polityce wschodniej	183
Podsumowanie analizy liberalnej	186
4.3 Postmodernistyczne odczytania zmian we włoskiej polityce wschodniej	188
Podsumowanie analizy postmodernistycznej	195
4.4 Konstruktywistyczne interpretacje zmian we włoskiej polityce wschodniej	196
Podsumowanie analizy konstruktywistycznej	201
Podsumowanie	203
Bibliografia	209
Indeks nazwisk	221

Wprowadzenie

*„Jeśli chcemy by wszystko pozostało tak jak jest, wszystko musi się zmienić.
... i potem znowu będzie to samo, kiedy się wszystko zmieni.”*

Giuseppe Tomasi Di Lampedusa, *Lampart*

Słowa z powieści tego włoskiego pisarza, który stworzył sugestywny obraz stosunków społecznych XIX-wiecznej Sycylii, pełnej wątków politycznych z okresu jednoczenia się Włoch, można próbować odnosić do wielu zjawisk społeczno-politycznych, w tym do polityki zagranicznej Włoch. To dość uproszczone, ale interesujące spostrzeżenie stało się jedną z wielu moich inspiracji do podjęcia szerszych badań nad kategorią zmiany. Stąd pomysł przeglądu różnych koncepcji teoretycznych, w ramach których prowadzono badania nad kategorią zmiany, oraz odniesienie ich do polityki zagranicznej Włoch. Warto podkreślić, że nie ma zgody pomiędzy różnymi szkołami teoretycznymi na temat tego, czy w ogóle możliwe jest sformułowanie jakichkolwiek reguł bądź praw zmienności. Dlatego użyty w tytule termin „teorie zmiany” odnosi się do odmiennych ujęć teoretycznych tej kategorii, a nie do niezależnych teorii zmian.

Celem podjętych w pracy rozważań jest przede wszystkim próba odpowiedzi na pytanie, na ile te analityczne narzędzia pozwalają lepiej zrozumieć zmiany, jakie dokonywały się w polityce zagranicznej Włoch na przełomie lat 80. i 90. Przeobrażenia porządku międzynarodowego wyzwoliły nadzieje na zwiększenie możliwości bardziej swobodnego kreowania polityki zagranicznej, a na włoskiej scenie politycznej dokonały się zmiany nie mniejsze od tych, które dotknęły kraje bloku wschodniego. Pragnienie zmian było tak wielkie, że mówiono i pisano o powołaniu do życia II Republiki i uchwaleniu nowej konstytucji. Rozpoczęła się dyskusja nad polityką zagraniczną Włoch, powszechnie wyrażano potrzebę jej modyfikacji, wiele obiecywano sobie po nowej polityce regionalnej i poszerzaniu wpływów w byłych państwach socjalistycznych (polityce wschodniej). W kolejnych dwóch dekadach podejmowano wciąż nowe wyzwania i próbowano wyznaczać nowe kierunki działania włoskiej dyplomacji. Wielu z tych postulatów nie udało się zrealizować i być może teoretyczne przebadanie tych procesów dostarczy nam bardziej pogłębionego wyjaśnienia owych kwestii.

Analiza polityki zagranicznej Włoch lat 90., w tym głównie polityki wschodniej, została w pracy poprzedzona teoretycznym wprowadzeniem na temat różnych ujęć

kategorii zmiany, w ramach najważniejszych kierunków badawczych stosunków międzynarodowych. Celem takiej prezentacji było przedstawienie wypracowanych narzędzi i możliwości badania zmiany w teoriach stosunków międzynarodowych. Sposób ujęcia zmiany odgrywa zwykle rolę zasadniczą dla rozumienia procesów społecznych, a zmiany w stosunkach międzynarodowych następują cały czas, dlatego ich tempo czy sposób występowania oraz konsekwencje, jakie niosą, stanowią zwykle istotne wyznaczniki w dziejach poszczególnych państw, regionów czy nawet w porządku światowym. Jeszcze inną sprawą jest sposób ich interpretacji – obserwując zmiany z perspektywy mikro, podążamy za każdą kolejną chwilą, każdym kolejnym dniem, w którym zachodzą mniej lub bardziej istotne wydarzenia. Takie „mikro-chwile” stanowią punkt odniesienia dla interpretacji bieżących zmian, co powoduje, że są często przeceniane, przerysowywane i towarzyszy im sporo emocji. Taka perspektywa badawcza, choć niezbędna dla bieżącej orientacji w otaczającym nas świecie, ma mniejszą przydatność w obserwacji ogólnej zmienności dziejów. W celu ustalenia tego, co w stosunkach międzynarodowych wykazuje cechy stałe, a co zmienne, konieczna jest ogólna analiza makro, w ramach której staramy się uchwycić to, co najistotniejsze w dłuższym odcinku czasowym.

Wielkie zmiany, takie o charakterze strukturalnym, które prowadzą do głębokich przemian społecznych, mogą przebiegać w różnym tempie i w różnej formie, ale najbardziej interesującą kwestią zawsze było poszukiwanie stałych cech ich przebiegu. Pierwsze konstrukcje teoretyczne, jakie zaczęły powstawać w latach 30. i 40. XX wieku, starały się odwzorowywać relacje międzynarodowe, poszukując prostych mechanizmów. Świadomie dążono do budowania redukcjonistycznych modeli i koncentrowano się na tym, co stałe i ciągle. Były to pierwsze próby konstruowania praw obowiązujących w świecie polityki międzynarodowej i poszukiwania stałych, powtarzalnych elementów, które mogłyby stać się podstawą odkrywania prawidłowości i mechanizmów ogólnych modeli teoretycznych. W dalszym rozwoju nauk teoretycznych o stosunkach międzynarodowych rosło zapotrzebowanie na badanie tego, czym są zmiany, jak do nich dochodzi, ale przede wszystkim – co nimi rządzi. W dużej mierze starano się odnaleźć w tym jakiś rytm, cykl lub cokolwiek, co mogłoby zachodzące zmiany uczynić zrozumiałymi lub wręcz przewidywalnymi. Jednak brak dużych zmian na arenie międzynarodowej przez cały okres powojenny nie sprzyjał rozwijaniu badań nad kategorią zmiany, a zwłaszcza tworzeniu modeli badawczych, które można byłoby stosować w sytuacjach braku stabilizacji. Próby przewyciężenia statyczności w teoriach badawczych rozpoczęły się dopiero w latach 80., kiedy to pojawiło się wiele interesujących prac poruszających kwestię dynamiki stosunków międzynarodowych. Ale kiedy na początku lat 90. doszło do poważnego naruszenia powojennego układu sił, okazało się, że wypracowane metody badawcze są niewystarczające. Brakowało adekwatnej analizy szybko zmieniającej się sytuacji na świecie, nie było odpowiednich kategorii pojęciowych, by dobrze opisać nowe zjawiska. Stąd mieliśmy do czynienia głównie z próbami odnoszenia się do tego, co nowe, przez pryzmat tego, co dobrze już znane. Nastąpiła powszechna ucieczka w postaci określania wszystkiego jako „post”, co widoczne było bynajmniej nie tylko w teoriach

stosunków międzynarodowych. Ponadto na skutek narastającej od lat 80. krytyki ujęć klasycznych, zaczęły zyskiwać na znaczeniu nowe szkoły teoretyczne, prezentujące zupełnie odmienne podejście do badania zmian w stosunkach międzynarodowych. Stało się to wręcz konieczne, skoro relacje międzynarodowe stały się dużo bardziej skomplikowane, dynamiczne i nic już nie wydawało się tak jednoznaczne i poddające się prostej interpretacji. Co więcej, podjęcie debaty na temat problemów z obiektywizacją badań w naukach społecznych stworzyło analityków na szerokie uznanie różnorodności interpretacyjnych oraz uczyniło bardziej przyjaznymi dla podejmowania badań interdyscyplinarnych i wielokulturowych. A co najważniejsze, mocno została zachwiana wiara w możliwość ustalania jedynych, powszechnych i niezmiennych praw społecznych. Dla nowych szkół teoretycznych zmiany zachodzące w stosunkach międzynarodowych były zwykłą zmiennością wszelkich zjawisk społecznych. Zbadanie i zrozumienie ich natury stało się możliwe przez analizę ich kontekstu politycznego, gospodarczego i społeczno-kulturowego. Doceniono rolę idei, tradycji, kultury, lingwistyki i tego wszystkiego, co wpływa na myślenie człowieka, w kształtowaniu kolejnych zmian. W tym nowym rozumieniu zmiana stała się czymś, co nadaje znaczenie i sens zjawiskom społecznym oraz kolejnym interpretacjom idei, w które wierzymy, czy wartości, które wyznajemy. Dlatego nowe ujęcia nie starały się już „ujarzmiać” zmiany tak, jak próbowały to robić wcześniejsze szkoły teoretyczne, ale przede wszystkim inaczej postrzegały jej rolę w wyjaśnianiu rzeczywistości międzynarodowej.

Po teoretycznym wprowadzeniu dwa kolejne rozdziały niniejszej pracy będą poświęcone analizie polityki zagranicznej Włoch, w tym polityki wschodniej. Okresem badanym, który interesuje nas tutaj w sposób szczególny, są lata 90., czyli proces zmian, jakie dokonały się we Włoszech po przeobrażeniach geopolitycznych na scenie międzynarodowej. Jednak zrozumienie zachodzących zmian w polityce jakiegokolwiek kraju nie jest możliwe bez poznania ogólnych uwarunkowań dla ich prowadzenia czy bez przedstawienia ich historycznej podbudowy. Stąd skrócony przegląd tego, co historycznie, geograficznie, instytucjonalnie itp., tego, co kształtowało prowadzenie określonej polityki i zachodzących w niej zmian – wydaje się niezbędny. Główne obszary aktywności włoskiej polityki zagranicznej, ukształtowane po II wojnie światowej, są naturalnym zakotwiczeniem dla właściwej analizy zmian, jakie dokonały się w niej po zakończeniu zimnej wojny. Z kolei badania nad polityką wschodnią uwzględniają jeszcze początki formowania się państwa włoskiego po jego zjednoczeniu, chociaż koncentrują się na latach 90. i ostatniej dekadzie. Warto zaznaczyć, że sama treść stosowanych pojęć i kategorii też jest zmienna, dlatego wymaga krótkiego wyjaśnienia. Określenie „włoska polityka wschodnia” (Włosi też chętnie stosowali nazwę *ostpolitik*) jeszcze w latach 90. odnosiło się do wszystkich europejskich państw byłego obozu socjalistycznego. Jednak już w kolejnej dekadzie coraz mniej istotne stawały się niegdyś zimnowojenne podziały, a coraz ważniejsza była bliskość włoskich granic. Stąd obecnie państwa Europy Południowej (Rumunia, Bułgaria) to część włoskiej polityki regionalnej, a polityką wschodnią Włoch określa się działania prowadzone wobec Rosji i państw Europy Środkowo-Wschodniej. W całym

tym okresie miejsce i znaczenie Rosji w polityce wschodniej były i są szczególne na tle wszystkich innych państw tego regionu. Zapewnienie coraz lepszych stosunków z tym krajem z różnych względów było i nadal pozostaje prerogatywą włoskich polityków, dlatego w rozdziale poświęconym polityce wschodniej Włoch zdecydowanie najwięcej informacji będzie dotyczyło wzajemnej współpracy tych dwóch państw.

Ostatni rozdział to próba własnej analizy, która w zamierzeniach ma być przede wszystkim porównaniem możliwości interpretacyjnych poszczególnych szkół teoretycznych. Zostały więc zaprezentowane cztery różne narracje opisu tych samych wydarzeń i zjawisk, odzwierciedlające jednak całkiem odmienne sposoby łączenia i interpretacji faktów – według najważniejszych szkół teoretycznych. W tej ogólnej analizie zastosowałam jedynie takie koncepcje i narzędzia, które wydawały się niezbędne dla wyznaczenia najbardziej istotnych cech i elementów zmian we włoskiej polityce zagranicznej i – o ile to było możliwe – według tych samych zasad i wyznaczników. Niektóre z nich, jak na przykład teorie cykliczne, w przypadku Włoch były trudne do zastosowania, ponieważ służą głównie wyznaczaniu wielkich zmian strukturalnych w otoczeniu międzynarodowym. Natomiast ze względu na to, iż każda zmiana społeczno-polityczna przebiega w określonym czasie, implikuje to konieczność odniesienia tego zagadnienia do dłuższej perspektywy czasowej niż tylko lata 90. – w przypadku koncepcji pozytywistycznych w celu odnalezienia stałych cech tej zmienności, a w ujęciach postpozytywistycznych w celu obserwacji zmienności zachodzących pod wpływem różnych impulsów, wpływających na zmiany świadomościowe. Stąd poszczególne narracje, choć koncentrują się na okresie lat 90. XX w., zawierają fragmenty analizy innych okresów historycznych. Celem tych wszystkich badań było m.in. pokazanie potencjału i ograniczeń poszczególnych kierunków badawczych, a także tego, na ile każdy z modeli badawczych pozwalał na antycypację tych zmian, oraz odpowiedź na pytanie, czy prowadzoną wówczas politykę można było uzasadnić zgodnie z regułami danej szkoły teoretycznej. Pewną zaletą jest pisanie tej pracy już z pewnej perspektywy czasowej, ponieważ możemy zupełnie inaczej niż kiedyś interpretować przyczyny oraz oceniać skutki przeobrażeń lat 90. Dzięki temu zmiany, jakie wówczas zaszły jawią nam się zawieszone jak na „strzałce czasu”, na której dokonana została analiza wybranego okresu czasowego. Takie ewolucyjne ujęcie wydaje się uzasadnione choćby dlatego, że samo zagadnienie zmiany wymaga powiązania jej z czasem.

Chciałabym podkreślić, że nie jest to z pewnością pełny zakres teoretycznych badań nad kategorią zmiany w ramach teorii stosunków międzynarodowych. Jednakże celem tej pracy miało być nie tyle samo opracowanie dorobku poszczególnych szkół teoretycznych w zakresie badania kategorii zmiany, co próba wykorzystania ich do analizy konkretnego przypadku. Dlatego konieczne było ograniczenie się do najbardziej znanych i uznawanych koncepcji teoretycznych. Wyniki końcowe tych rozważań mają znaczenie również dla ogólnych badań nad teoriami stosunków międzynarodowych, ich możliwościami i ograniczeniami. Stanowią też istotny punkt wyjścia do moich dalszych badań nad kategorią zmiany.

Rozdział pierwszy

Kategoria zmiany w teoriach stosunków międzynarodowych

Od początku formowania się pierwszych szkół teoretycznych kategoria zmiany była uznawana za zjawisko trudne do diagnozowania, głównie ze względu na to, że poszukiwano w odniesieniu do tego zagadnienia przede wszystkim zależności przyczynowo-skutkowych, które stałyby się załącznikiem szerszej teorii. Pierwsze konstrukcje teoretyczne, które miały za zadanie odwzorowywać relacje międzynarodowe, były więc bardzo statyczne. Świadomie dążono do budowania prostych modeli, a przy tak redukcjonistycznym nastawieniu najlepiej było koncentrować się na tym, co stałe i ciągłe, zamiast na tym, jak i dlaczego dokonują się zmiany. A zatem dla idealizmu czy realizmu politycznego z lat 30. i 40. XX w. właściwa analiza danego stanu rzeczy była zasadniczym celem badawczym. W tych pierwszych próbach badawczych nie zakładano więc, że uda się opisać zmienność zjawisk, ale co najwyżej odkryć ich stałe cechy. Ze względu jednak na naturalną zmienność stosunków międzynarodowych problem był oczywiście dostrzegany, choć dopiero od lat 50. zaczęła narastać potrzeba ujęcia tego w ramy konstruowanych modeli teoretycznych. Nowatorską pod wieloma względami pracą okazała się książka *System and Process in International Politics* Mortona Kaplana, wydana po raz pierwszy w 1957 r., w której autor tworzył modele systemowe nie przez pryzmat trwałości ich struktury, ale poprzez ciągle zachodzące w nich zmiany¹. W ciągu kolejnych dwóch dekad ukazało się wiele znaczących publikacji, w których próbowano w różny sposób analizować zmienność stosunków międzynarodowych i odkryć zasady nimi rządzące. W szkole realistycznej ważna pod tym względem okazała się praca Roberta Gilpina, w której autor zajął się badaniem wielkich zmian systemowych². W kolejnych latach rosło zainteresowanie badaniem zmian globalnych, rozwijały się zwłaszcza ujęcia cykliczne³. Najistotniejsze w pod-

¹ M.A. Kaplan, *System and Process in International Politics*, New York 1957.

² R. Gilpin, *War and Change in World Politics*, Cambridge 1981.

³ Wśród najbardziej uznanych prac znalazły się m.in.: *Change and the Study of International Relations. The Evaded Dimension*, eds. B. Buzan, R.J.B. Jones, New York 1981; M. Olson, *The*

jęciu badań nad kategorią zmiany w ramach globalnych zmian systemowych było dość powszechne przekonanie, że do fundamentalnych zmian na arenie międzynarodowej dochodzi w wyniku wojen. Dlatego wydarzenia z przełomu lat 80. i 90. były trudno interpretowalne na bazie tych teorii. Koniec zimnej wojny stanowił według jednych analityków przede wszystkim zmianę reguł gry w stosunkach międzynarodowych, a według innych – transformację całego systemu międzynarodowego, która nie była zmianą dokonaną w ramach systemu, ale właśnie zmianą samego systemu⁴. Warto przy tym zauważyć, że zmiany te nie były zapowiadane przez żadną ze szkół teoretycznych ani przez żaden powołany do tego celu instytut futurologiczny⁵. Na początku tej wielkiej transformacji bardzo trudno było też ocenić, w jakim stopniu odmieni ona naszą rzeczywistość i to nie tylko na politycznych mapach świata, ale też w życiu milionów ludzi rozpadającego się bloku wschodniego. Jedynie politykom „zwycięskiego bloku” wydawało się, że mamy do czynienia z niekwestionowanym triumfem ich założeń ideologicznych i ekonomicznych, dlatego mogli ogłosić swój „koniec historii” i swoje rozwiązania uznać za najlepsze i jedynie słuszne. Dopiero wydarzenia XXI w. pokazały konieczność dokonania głębokiej korekty tych założeń i to na wszystkich płaszczyznach.

Jeśli zaś wziąć pod uwagę ściśle naukowe próby wyjaśnienia tego przełomu, to trzeba zauważyć, że od początku ujawniły się przede wszystkim słabości i braki dotychczasowych koncepcji teoretycznych. Nie było zgody ani w ocenie tego, co się wydarzyło, ani tym bardziej w próbach określenia tego, co nadchodzi. Te ewidentne trudności objawiały się nawet w niemożności samego nazwania nowych zjawisk, stąd wszystko, co nowe, zaczęto poprzedzać przedimkiem „post” lub „po”, modne stały się próby odniesień do okresu średniowiecznego czy czasów starożytnego Rzymu⁶. Dotychczasowe teorie nie dawały też narzędzi do badania bardzo szybko zmieniającej

Rise and Decline of Nations. Economic Growth, Stagflation and Social Rigidities, New Haven–London 1982; G. Modelski, *Long Cycles in World Politics*, Seattle 1987; P. Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers. Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, New York 1987; J.S. Goldstein, *Long Cycles. Prosperity and War in the Modern Age*, New Heaven–London 1988.

⁴ R. Kosłowski, F. Krotuchwil, *Understanding Change in International Politics. The Soviet Empire's Demise and the International System*, „International Organization” 1994, Vol. 48, No. 2, s. 215–216.

⁵ Futurologia – próby naukowego przewidywania zagrożeń, pomysł Ossipa Flechtheima z 1943 r. Rozwijała się bardzo szybko w latach 60. i 70. Do najważniejszych ośrodków naukowych, które zajmowały się futurologią, należy m.in. RAND Corporation. Od lat 80. cieszyła się coraz mniejszym zainteresowaniem naukowców, a udział w propagandowym wyścigu Wschód–Zachód, nastawienie bardziej na kreowanie rzeczywistości niż jej przewidywanie oraz wybitnie nietrafne prognozy (nikt nie przewidział upadku ZSRR) spowodowały, że w latach 90. futurologia bardzo straciła na znaczeniu i popularności. Patrz m.in.: L.M. Nijakowski, *Przyszłość i działanie. Wokół problemów futurologii*, „Rubikon” 2000, nr 3.

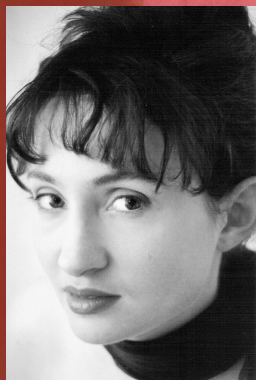
⁶ Przykładowo: M. Bierdiajew, *Nowe średniowiecze. Los człowieka we współczesnym świecie*, przeł. H. Paprocki, Warszawa 2003; P. Bender, *Ameryka. Nowy Rzym*, przeł. A. Krzemińska, A. Krzemiński, Warszawa 2004.

Bibliografia

Monografie i opracowania

- Adam B., Czas, przeł. M. Dera, Warszawa 2010, *Key Concepts*.
- Allum P. et al., *State and Society in Western Europe*, Cambridge 1995.
- Albertini M., *Il federalismo. Antologia e definizione*, Bologna 1979, *Il pensiero moderno. Politica*, 18.
- Ambroziewicz A., *Aniołowie śmierci*, Warszawa 1988.
- Antonish M., *Geopolitica e geografia politica in Italia dal 1945 ad oggi*, Trieste 1996, *Quaderni del dottorato di ricerca in geografia politica. Quaderno speciale*, 2/1996.
- Arbatowa N.K., *Wnieszniaja politika Italii. Proces formirowanija i osuszczestwlenija*, Moskwa 1984.
- Arlacchi P., *La Mafia imprenditrice. Letica mafiosa e lo spirito del capitalismo*, Bologna 1983, *Contemporanea*, 2.
- Barou Y., Keizer B., *Les grandes économies. États-Unis, Japon, Allemagne fédérale, France, Royaume-Uni, Italie*, Paris 1984.
- Beck U., *Spółczesność ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, Warszawa 2004, *Spółczesność Współczesne*.
- Bender P., *Ameryka. Nowy Rzym*, przeł. A. Krzemińska, A. Krzemiński, Warszawa 2004.
- Bernatowicz G., *Stosunki polsko-włoskie 1944-1989*, Warszawa 1990.
- Bettiza E., *L'eclisse del comunismo*, Torino 1994, *Terza pagina*, 17.
- Biełański S., *Koncepcje europejskiej wspólnoty obronnej we włoskiej myśli politycznej lat 50. i 60. XX wieku*, Kraków 2006.
- Bierdiajew M., *Nowe średniowiecze. Los człowieka we współczesnym świecie*, wstęp i przeł. H. Paprocki, Warszawa 2003.
- Borejsza J.W., *Mussolini był pierwszy...*, Warszawa 1989.
- Borejsza J.W., *Rzym a wspólnota faszystowska. O penetracji faszyzmu włoskiego w Europie Środkowej, Południowej i Wschodniej*, Warszawa 1981.
- Bosco A., *A „Federator” for Europe. Altiero Spinelli and the Constituent Role of the European Parliament*, Florence 1994, *EUI working paper. RSC*, No. 94/19.
- Bouček J., *Ośmiornica. Historia sycylijskiej mafii*, przeł. E. i W. Kaniewscy, Gdańsk 1992.
- Brzeziński Z., *Wielkie bankructwo. Narodziny i śmierć komunizmu w XX wieku*, przeł. K. Tarnowska, A. Konarek, Paryż 1990, *Biblioteka „Kultury”*, t. 456.

- Burchill S. et al., *Teorie stosunków międzynarodowych*, przeł. P. Frankowski, Warszawa 2006.
- Buzan B., Jones R.J.B. (eds.), *Change and the Study Of International Relations. The Evaded Dimension*, New York 1981.
- Calvocoressi P., *Polityka międzynarodowa po 1945 roku*, przeł. W. Bolimowska-Garwacka et al., Warszawa 1998.
- Cziomer E. (red.), *Nowy kształt bezpieczeństwa europejskiego*, Kraków 1996.
- Cziomer E. (red.), *Rola Hexagonale w kształtowaniu jedności europejskiej*, Kraków 1992, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 1082, *Prace z Nauk Politycznych*, z. 48.
- Cziomer E., Zybkiewicz L.W., *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, Warszawa–Kraków 2002.
- Decleva E., *L'Italia e la politica internazionale dal 1870 al 1914*, Milano 1974.
- Denemark R.A., *World-System History. The Social Science of Long-Term Change*, London–New York 2000.
- Deutsch K.W., *The Analysis of International Relations*, Englewood Cliffs 1988.
- Di Nolfo E., Rainero R., Vigezzi B. (eds.), *L'Italia e la politica di potenza in Europa (1945-50)*, Milano 1990.
- Duggan C., *La mafia durante il fascismo*, Soviera Mannelli 1986, *Saggi*.
- Dumała A., Pietraś Z.J. (eds.), *The Future of East-Central Europe*, Lublin 1996.
- Falcone G., Padovani M., *Cosa Nostra. Sędzia i „ludzie honoru”*, przeł. P. Jakubik, Lublin 1992.
- Ferguson Y.H., Barry Jones R.J., *Political Space. Frontiers of Change and Governance in Globalizing World*, Albany 2002, *SUNY Series in Global Politics*.
- Flynn G., Greene R.E. (eds.), *The West and the Soviet Union. Politics and Policy*, Basingstoke–London 1990.
- Friedman T.L., *Lexus i drzewo oliwne. Zrozumieć globalizację*, przeł. T. Hornowski, Poznań 2001, *Nowe Horyzonty*.
- Furlong P., *Modern Italy. Representation and Reform*, London–New York 1994, *Politics and Policy-Making*.
- Galli G., *I partiti politici*, Torino 1974.
- Gałganek A., *Zmiana w globalnym systemie międzynarodowym. Supercykle i wojna hegemoniczna*, Poznań 1992, *Nauki Polityczne – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, nr 13.
- Ganser D., *NATO's Secret Armies. Operation GLADIO and Terrorism in Western Europe*, London–New York 2005, *Contemporary Security Studies*.
- Garelli F., *Religione e chiesa in Italia*, Bologna 1991, *Contemporanea*, 44.
- Gierowski J.A., *Historia Włoch*, Wrocław 1985.
- Gilpin R., *War and Change in World Politics*, Cambridge 1981.
- Ginsborg P. (ed.), *Stato dell'Italia*, Milano 1994.
- Goldstein J.S., *Long Cycles. Prosperity and War in the Modern Age*, New Haven–London 1988.
- Guazzone L., *Italy's Policy Towards the Mediterranean Middle East Area*, [w:] *L'Europa degli anni novanta. La geopolitica del cambiamento*, a cura di L. Guazzone, Rome 1991, *Lo spettatore internazionale*, 5.
- Gundle S., Parker S. (eds.), *The New Italian Republic. From the Fall of the Berlin Wall to Berlusconi*, London–New York 1996.
- Jackson R., Sørensen G., *Wprowadzenie do stosunków międzynarodowych. Teorie i kierunki badawcze*, przeł. A. Czwojdrak, Kraków 2006, *Polityka – Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego*.

IWONA KRZYŻANOWSKA-SKOWRONEK – doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce, adiunkt w Katedrze Stosunków Międzynarodowych i Polityki Zagranicznej w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ. Autorka wielu artykułów z zakresu teorii stosunków międzynarodowych, w tym kilku prac obejmujących aksjologiczne problemy teorii stosunków międzynarodowych. Zajmuje się ponadto teoretycznymi problemami bezpieczeństwa międzynarodowego, teoretycznym ujęciem zagadnienia wojny i pokoju oraz procesami globalizacyjnymi.

Poszukiwanie sposobów na możliwie pełne i wiarygodne ujęcie naszych wyobrażeń na temat otaczającej nas rzeczywistości będzie zawsze zadaniem zbyt złożonym, by zamknąć je w jakimkolwiek schemacie badawczym. Niemniej jednak bez podejmowania prób analizy bardziej abstrakcyjnej niż obserwacja zwykłego toku wydarzeń niewiele potrafilibyśmy zrozumieć z otaczającego nas świata.

Wybór określonej koncepcji teoretycznej w bardzo dużym stopniu determinuje sposób odczytania i rozumienia przeszłości, teraźniejszości czy naszych wyobrażeń na przyszłość. Na te same pytania dostajemy różne odpowiedzi, nasza uwaga koncentruje się na innych zagadnieniach, świadomie pomijamy to wszystko, co według założeń danej koncepcji dla opisu rzeczywistości jest mniej istotne. (...) Analiza polityki włoskiej według najważniejszych szkół teoretycznych miała przede wszystkim pokazać ich możliwości eksplanacyjne, ale też ograniczenia. Dobrze, gdyby przekonała, że warto korzystać, o ile to możliwe, z różnych modeli teoretycznych. Jeden schemat relacyjny nigdy nie pomieści złożoności i różnorodności zjawisk społeczno-politycznych.

(fragment Podsumowania)

www.akademicka.pl

